

Entrevista a Candel

Jordi Soler, Presència, 10-16 novembre de 1991, pàgines 6 a 9

Biografia

Francesc Candel i Tortajada va néixer el 31 de maig de 1925 a Casas Altas (Racó d'Ademús, València). Traslladat d'infant a Barcelona, exercí diversos oficis: ceramista, mecànic ajustador, dissenyador de bijuteria, comptable, etc. Va començar a escriure als 26 anys, però no aconseguí publicar fins quatre anys més tard. Autor de 46 llibres, té títols tan emblemàtics com *Els altres catalans*, *Hay una juventud que aguarda* i *Donde la ciudad cambia de [sic] nombre*. Durant el franquisme va tenir greus problemes amb el règim pels seus escrits en defensa de les classes marginades i per la seva participació en la lluita contra la dictadura. Els censors mutilaven els seus llibres, i alguns, a més de ser segrestats i prohibits, el dugueren davant el Tribunal d'Ordre Públic (TOP). Ha estat senador per Entesa dels Catalans a les primeres eleccions (1977-79) i regidor de Cultura de l'Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat pel PSUC (1979-1983). Posseeix la Creu de Sant Jordi de la Generalitat.

Jordi Soler

- Quan existia l'imperi soviètic a Occident els capitalistes feien bondat, i de nazis i feixistes no se'n veien gaires. Ara sembla que els uns i els altres hagin perdut la por i comencin a adoptar postures inquietants. Només cal fixar-se en l'auge dels grups racistes i xenòfobs, que es comporten violentament fins i tot amb els rodamons i els captaires.

-«És curiós, i una mica estrany, perquè semblava que els feixismes ja estaven periclitats. I aquí a Espanya estem veient actituds racistes, encara que sempre sota l'eslògan «*no som racistes*». O sigui, la gent es nega a admetre que és racista i després fot fora el gitano! I qui diu el gitano diu el magribí o el negre. És clar, els que practiquen aquesta discriminació creuen que no ho fan pel color de la pell, sinó que ho fan en raó del veïnatge i de les molèsties que aquestes persones els ocasionen. Els qui tenen un nucli gitano al costat es troben amb una gent que té uns costums i que actua a la seva manera, i aquesta forma de vida els molesta. I passa el mateix amb els magribins, perquè fan les festes religioses a les seves mesquites; fan el Rélmada, decapiten xais i després abandonen els cossos prop d'on tu vius. Tot això fa que hi hagi un rebuig envers aquestes persones.»

-Però es va més enllà simple rebuig. També se'ls estomaca i amenaça de mort!

-«Sí, aquests joves de la violència que han sorgit, els *cabezas rapadas*...els caps pelats! Mai no sé dir el nom ...»

-*Skin heads*.

-«*Skin*... bé, com tu dius! Aquest sí diuen que són racistes, i ho declaren obertament perquè és el seu credo. Sí, sí, aquests van contra els moros i els negres, i diuen que els mataran! El que passa és que la violència l'exerceixen també contra gent blanca, com poden ser els transeünts que dormen al carrer, els transvestits -l'altre dia varem matar-ne un- ... I en aquest moment són joves que molesten, perquè la gent veu que no només van contra els negres. Si tu estàs per allí i sospiten que ets independentista, o que ets de la CNT, o qualsevol altra cosa, també es ficaran amb tu».

-Creus que aquests grups violents fan la feina bruta d'algu?

-«Jo no gosaria dir tant; mai no sabem com funcionen aquestes trames o màfies. Això sí que és un misteri que no et sabria dir! Ara, quan hi ha violència al carrer, l'Onze de setembre, per exemple, resulta curiós veure que sempre hi ha una presona gran capitanejant-los. Il moltes vegades s'ha vist un home repartint sobres amb diners, i no parlo d'ara, sinó de fa anys. A les Rambles era ja característic un senyor amb gorra, d'uns quaranta o cinquanta anys, cepat però de mitja talla, que després els pagava».

-I es deixava veure! Era conegut?

-«Home, es deixava veure, pero no diré que amb molta insolència. Ara, tampoc no tenia tanta por com per dissimular-ho! Aleshores no sé si devia ser d'alguna trama feixista, o mafiosa, o què. Suposo que les properes eleccions, i no tant les autonòmiques com les generals, donaran una pauta que ens indicarà si la gent s'ha decantat cap a aquesta breixa feixista. Perquè, és clar, arribarà un moment que, quan aquí augmenti la immigració estrangera, i sobretot la de diferent color de pell, gent com Le Pen tindrà la seva clientela. Hi ha una cosa, i insisteix en això que no som racistes: quan un amic teu que té un caràcter i una conducta diguem-ne respectables, i fins i tot li agrada ser progrés, et parla i et diu que no és racista, prepara't a sentir el disbarat més gros que hagi escoltat a la teua vida!».

-És com aquell que et diu que és apolítica, i després resulta ser més de dretes que ningú.

-«Això mateix! O el que et diu que ell no es masclista, eh? Allò que volen dir, en realitat, es que no, que no tenen res contra els negres, però que millor si es queden a la seva terra. I després ja ve quan et diuen que cal fotre'ls fora! Mira, fa uns dies vaig assistir a una jornada de voluntariat social, i es varen fer diverses ponències, totes al voltant de la marginalitat. Una era sobre els africans del Maresme, perquè a Mataró hi ha una església, la de Sant Pau, on són atesos... Bé, el que vull explicar és que després va haver-hi aquestes reunions que es fan en acabar les jornades, en diversos grups. I en el grup que em va tocar, quan tothom treia les seves deduccions, una senyora de voluntariat social va dir que a aquesta gent -ella assenyalava els sudamericans,- havíem de fotre-la fora perquè tots plegats eren uns delinqüents».

-Fa molt de temps, quan ni tan sols es coneixia el significat de la paraula «racista», aquí parlàvem amb força menyspreu dels immigrants andalusos. Dèls *xarnegos*, vaja.

-M'agrada que sorgeixi això en aquesta conversa, perquè ara ens adonem que aquesta gent no era tan diferent dels catalans com semblava. Amb la nova immigració, que es diu, ens trobem amb gent que té un color de pell diferent, una llengua diferent, una religió diferent, uns costums diferents, i tot molt arrelat dintre seu; aleshores, entre un andalus i un català, que eren catòlics, practicants o no, que parlaven una llengua, la castellana, que tots dos entenien, i que tenien moltes qüestions en comú, no hi havia tanta diferència. Afortunadament per a la gent de la immigració de la resta d'Espanya, això va ser reconduït per bon camí. I m'agradaria que ara també passés el mateix amb els nous immigrants».

-Potser serà un pèl més difícil.

-«És que, ara, la gent que crida contra el negre, el gitano, el moro i el sudaca, són els catalans i la gent de l'antiga immigració alhora! En això s'han fusionat!».

-I aquell altre tema que apuntàven al principi, el del capitalisme lliure de la tutela soviètica?

-«Jo diria més: no solament sembla que està lliure, sinó que hagi tingut la raó tota la vida, no? Aleshores et diuen: el comunisme ha fet tot això! I et donen una llista de totes les barbaritats, o sigui, de tots els desastres estalinistes, de tota la burocràcia... Ara es descobreix que el partit, el PCUS, té millions a Suïssa, etcètera; i amb això sembla que els capitalistes queden com uns angelets. I jo dic molt bé, d'acord! Però ara passem llista a les barbaritats comeses pel capitalisme, i que continua cometent, no? Des de guerres sagnants; des d'extermini de poblacions; des del domini de l'Amèrica del Sud per part dels Estats Units... Totes les barbaritats que vulguis!»

-Hi ha qui acusa el comunisme d'haver fet tant de mal com el feixisme.

-«Bé, jo crec que el feixisme sí que ha fet mal! I el comunisme, el comunisme estatalitzat a Rússia en el moment aquest de corrupció i decadència, és un feixisme d'esquerreres. Però l'esquerra que aquí va lluitar contra el franquisme, no crec que hagi portat res d'això, ben al contrari! I tampoc no hem d'oblidar mai que les revolucions d'esquerra -la revolució francesa, la revolució russa, la revolució cubana-, amb tot el que posteriorment hagin canviat, en un principi varen portar tot el benestar que avui dia tenen les classes treballadores. Vull dir que si ara tenim jornades de quaranta hores, seguretat social -amb tots els seus defectes- i molts més avantatges que s'han aconseguit, és en raó del marxisme i del comunisme».

-Salvador Espriu dèia; «És bo que un home mori per un poble, però no que un poble mori per un sol home». A Cuba, Fidel Castro assegura que la seva gent morirà abans que renunciar a la revolució; però ell no solament la lidera, sinó que sembla encarnar-la. Què n'opines?

-«Mira, jo sóc una persona molt simpatitzant de Castro i del castrisme. Aleshores no m'agrada el que està passant; no tant allò que passa a Cuba, que no sé ben bé quines són les seves necessitats, sinó aquest aspecte que té el Castro, que parla ja a la desesperada, i que a vegades diu coses que no estan tan ben dites com temps enrere. A mi m'agradaria que trobés una solució! Arà, és força lamentable que hakis fet una revolució perquè al capdavant tornin els que hi havia abans! També ha estat ben penós el cas de Nicaragua, no?, amb els sandinistes: el dia de les eleccions va guanyar la dreta. Potser caldria posar-se en la pell del Castro i d'aquesta gent! Crec que a Cuba no ho han fet tan malament, digui el que digui qui sigui!»

-Fa l'impressió que els cubans s'havien acostumat a l'ajuda soviètica, i que es limitaven a administrar-la sense fer res d'iniciativa pròpia.

-«No, no! Jo crec que sí han fet coses d'iniciativa pròpia! El que passa és que les coses còsten de fer; jo he estat a Cuba, i no en els temps en què hi anaven tots els progressistes amb el viatge pagat per Castro -i que són els que després més han cridat en contra d'ell-, sinó fa només dos o tres anys. I en aquell moment hi havia, per part dels dirigents del partit comunista, una mena d'autoacusació, no? Trobaven que no ho havien fet tot bé! També s'havia de comptar amb una gent una mica aplanada com és el caràcter dels del Carib i el dels llatins de la Mediterrània, no? I les coses vénen a vegades més per si soles que no per l'esforç qu tu fas, no? Ara, la condemna tan ferotge... M'agradaria que el Castro fes eleccions a Cuba, perquè les guanyaria ell!».

-És clar, però...

-«Home, que tornés a guanyar-les un dictador també seria una desgràcia! Bé, un dictador, una persona d'aquest caire. Però que novament els Estats Units tornessin a ser els amos de Cuba, també seria molt desagradable! Ara, el Castro té mala peça al teler, eh?, això és veritat».

- I quan falti Castro, qui el succeirà? És que no es veu un nou líder que pugui rellevar-lo; hi és ell i prou!

-«Sí, però això passa una mica amb tots. Ara mateix tu no veus el relleu del Felipe González ni veus el relleu del Jordi Pujol. I ens hi acostumem, perquè de fet són persones carismàtiques, i potser només ho són degut al temps que han estat en el poder. Però en aquests moments la gent diu que si el Felipe se'n va, els socialistes perdran les eleccions, i que si el Pujol se'n va, els convergents també les perdran. I aquests dirigents saben que el relleu és difícil, i si moltes vegades aguanten en el poder perquè els agrada, d'altres també si mantenen perquè no es veu la manera de subsistir-los. I ha passat sempre, eh? Si el Lenin viu més anys, la història de Rússia s'hauria escrit d'una altra manera!».

-A Lenin el va substituir Stalin, que Déu n'hi do!

-«Sí, però si triga... Va morir jove, podia haber viscut deu, quize, vint anys més, i potser la successió hauria anat d'una altra manera. Ara, malament també quan les coses depenen només d'un home!».

- Paco: per què a la democràcia, la de veritat, la de la justícia social ben entesa, la de la tolerància i el respecte als altres, li costa tant d'arrelar entre nosaltres? És que sembla que sigui difícil, o que no es vulgui acceptar i organitzar-la, sobretot. Es diria, a més, que els poders públics apliquen només les normes constitucionals restrictives i no les que permeten. Ara vindrà la *Ilei Corcuera*, i dintre de poc una altra a l'empar de la qual el govern podrà tancar les emissores de ràdio que li facin nosa...

-«És que si tens el poder, sempre hi ha una tendència a practicar allò que en diem despotisme il·lustrat. Sempre dius: «Coi, si ho faig bé, per què us fiquen amb mi?». Jo no ho sé; jo, la veritat, ja fa temps que amb les coses de la política sóc molt excèptic, no? I vaig passar-hi, per la política! Vaig ser senador, encara que això no em va marcar gaire, i després regidor de Cultura a l'Hospitalet; aleshores vaig adonar-me'n, quan vaig tenir el càrrec al

damunt i tocaba poder! Sí, m'adonava de com és de difícil fer coses, eh? Es molt difícil, fins i tot manant! I estic content d'haver ho deixat, perquè, sense adonar-me'n m'estava convertit en un home... feixista, per dir-ho d'alguna manera. Feixista d'una manera tènue, si tu vols».

-És que hi trobaves gust?

-«Més que gust, m'empipaven coses, perquè sempre creus que tens la raó! O sigui, el dia que els empleats de l'ajuntament varen declarar-se en vaga, jo vaig reaccionar com un patró. Vaig pensar que aquella gent no tenia dret-i continuo pensant que no en tenia!- perquè gaudia d'un horari labòral exquisit; perquè cobrava un sou que estava bé, perquè... Ara, ells deien que certes altres coses no, i llavors hi havia aquesta raó, no? Això no obstant, jo ho veia com si l'ajuntament fos el meu negoci, i si no el meu negoci, almenys la meva fàbrica».

-Com i quan varés plegar de regidor?

-«Quan les lluites intestines del PSUC; aquelles lluites entre *blandos* i *duros*; que es deia. I jo, que anava com a independent, vaig pagar la història: em va tocar dimitir de Cultura perquè no sé quin pacte havien fet. És que la política també té aquestes marranades, no?, que tu faràs el que sigui, i si es necessita el teu cap s'agafarà. És clar, això costa d'entendre, perquè dius; «Home, si jo ho fet bé, per què em treuen?». Que potser tampoc no ho fas bé, però mira, aquests dies he assistit al comiat del regidor que tenim aquí a la meua zona, el Josep Espinàs, que, bé, sembla que se n'ha anat de ple acord, amb l'alcalde. Ara, la *vox populi* de barri fa córrer que era massa bo per ser regidor! I ja és trist que una persona, perquè és bona, no pugui dedicar-se a la política!»

-Parlem del futur. Què passarà amb iniciativa, amb *Izquierda Unida*, amb les altres formacions d'ideologia marxista?

-«Ah! Bé, jo vull aclarir que no he estat militant de carnet del PSUC. Amb Iniciativa sí, segueixo la qüestió però vaja, la meua aportació és minsa, encara que sempre se m'ha demanat una cosa l'he fet. I no com el Vázquez Montalbán, per exemple, que és militant, i ha tingut càrrecs en el partit, i que endemés és un home clarividenc, que sap molta teoria i dona gust la manera com reflexiona. Jo, la veritat, sóc escassament teòric i no sé res de res, en el fons!».

-Què dius, ara? Però si has escrit i publicat llibres durant tota la teua vida!

-«Sí, però són llibres intuïtius, testimonials. No són llibres de tesi, ni filosòfics».

-De tota manera, militant o no, coneixes prou bé IU i el PSUC com per saber com evolucionarà tot això.

-«Sí, no. Jo he estat una mica víctima de la meua conducta, diguem-ne, cínica. O sigui, aquesta defensa que sempre he fet del marginat, passi el que passi, és com un credo que tinc, i no sé per què. Vull dir que això sempre et còl·loca en moltes causes, i en molts grups, i amb molta gent que et crida. En aquests moments no són només els comunistes els que et demanen col·laboració, sinó que te la demanen els independentistes, perquè també han vist la teua incidència en la gent de la immigració; t'hó demanen de Benestar Social de Convergència; perquè han vist la teua dedicació a la marginalitat... I sempre en aquestes àrees, en això d'estar amb la gent i fer el que sigui per ajudar certs estaments, és on em trobo bé»

-Encara no m'has respost exactament la pregunta, Paco.

-«Però és que sóc incapaç de profetitzar! Ara, suposo que en aquests moments hi ha una confusió enorme, una desorientació, i que hauran de sorgir doctrines orientadores i noves utopies, O les utopies que han mort tornaran a ressuscitar. Tot això, la humanitat ho necessita, perquè si no seria massa bèstia el món, no?».

-Molta gent sensible detecta, i lamenta, més que una crisi d'ideologies, una alarmant davallada de l'humanisme, i en tots els aspectes.

-«El que passa és que nosaltres mesurem en raó de la nostra existència, que és molt curta, i aleshores quinze o vint anys, en la història de la humanitat no són res. I ens fa angúnia que només n'hagi passat un i les coses empitjorin! Però si quan la història en parli, ho despatxarà amb quatre línies. I Jo crec que vindrà un ressorgiment de certes idees, potser millors que les del passat, que ara nosaltres som incapaços de veure. I no parlem dels

pesimistes, com sóc jo mateix, que diem que tot està perdut!».

Retrat

El lluitador il·lustrat

• Diu que ha estat un mal estudiant de tot, però afirma convençut que els cicles històrics expliquen les davallades, les desesperacions, els moments en què semblava que la humanitat estigués a punt d'ofegar-se, i com tornen a sorgir idees i conceptes que ens engresquen altra vegada. I es confessa pessimista! A més d'escriure llibres de profunda reflexió social, Francesc Candel ha col·laborat en un gran nombre de periòdics i revistes d'arreu d'Espanya, i encara avui apareixen els seus articles, un cop per setmana, als diaris *El Periódico* i *Avui*. No tenint-ne prou amb la lletra impresa, aquest pertinaç lluitador en fàvor de les classes oprimides i marginades tenia espais radiofònics a Catalunya Ràdio, Ràdio Miramar, la desaparèguda Radiocadena i Ràdio 4. També, és clar, el cridaren els de la televisió, i així va assessorar el programa de TVE *Andalunya*, que va aparèixer en pantalla un any i escaig. Infatigable, pronunciava conferències en entitats de tóta mena, i li en foren sol·licitades de les universitats de Barcelona, València, Sevilla i Menéndez y Pelayo, de Santander. Això pel que fa al país, ja que els francesos varen reclamar-lo, perquè parlés a les de Montpeller i Rennes, què no són dues capitals precisament a tocar.

Francesc Candel té accent castellà, ja que prové d'un enclau del regne de València en terres aragoneses, i moltes vegades se li escapen girs i paraules de l'idiomà matern, tot i que en el seu discurs no hi fan pas lleig: encaixen en aquell ordre lingüístic col·loquial que nosaltres, moltes vegades sense adonar-nos, fem servir a l'hora de xerrar entre amics (o en situacions més compromeses, tanmateix!). En ell importa més allò que diu que com ho diu, i deixa, respectuosament, floritures i pureses de normalització més o menys fresca per als lletraferits conspicus i brillants. Fent el servei militar va contraure la tuberculosi, una malaltia poc dolorosa però traïdora que demana força repòs, i més en aquell temps sense antibiòtics (de fet, el sotmeteren a durs tractaments fins que un metge decidí operar-lo: una intervenció anomenada *pneumo-extrapleural* que, segons diu, ara cap doctor en medicina no sap què era). Aquest és l'home que aquí entrevistem per a tots vosaltres.